

Diskursusemarker (*ma*) *arvan* (*et*) direktiivides

KIRSI LAANESOO

Artikli teema on igapäevases suhtluses esinevad lausungid, milles on kaks komponenti ja kaks suhtlustegevust: komplementlausega predikaadil põhinev arvamust väljendav diskursusemarker (edaspidi KP-marker) (*ma*) *arvan* (*et*) ja direktiiv. Näide 1 illustreerib artikli fookuses olevaid lausungeid.¹ Vestlusloik on kõne info-telefonile, milles helistaja (H) soovib teada, mida peaks inimene tegema, kui ta on töötuks jäänud.

- (1) 01 H: .hhh tere. (.) .hhh öölge kas: te: oskate `öelda kuhu `elistada
02 kui inimene on jäänud `töötuks=et=mis: (.) ta peaks
03 `tegema=või.=h (.) .hhhh
04 (.)
05 V: ***ma=arvan=et* tööhõive `ametis peaks ennast=ää `kirja panema.**
06 H: mhmh kas sinna saab `elistada `ka.

Infoliini töötaja (V) vormistab vastusvooru kujul *ma=arvan=et tööhõive `ametis peaks ennast=ää `kirja panema* (rida 5). Selles tuleb esile kolm peamist tunnusjoont, mis iseloomustavad artiklis käsitletavaid lausungeid. Esiteks, KP-marker (*ma*) *arvan* (*et*) käib kõneleja teadmiste kohta, mis selles näites viitab, et kõneleja ei ole oma järgnevas infos kindel. Teiseks, (*ma*) *arvan* (*et*) toob esile asjaolu, et järgneb kõneleja isiklik arvamus. Kolmandaks, markerile järgnev lausungiosa on direktiiv, mis annab juhiseid, kuidas vestluskaaslane peaks edasi tegutsema.

Suhtluse kujundamisel mängivad olulist rolli episteemiline ja deontiline mõõde (ingl *dimension*). Episteemiline mõõde puudutab suhtlejate teadmisi (Heritage 2012). Kõneleja vormistab oma kõnevoorud vastavalt sellele, mida ta teab teise suhtleja, tema teadmiste ja maailma kohta. Deontiline mõõde puudutab inimeste tegevust või käitumist – seda, mida antud olukorras keegi võib teha, peab tegema või mida ei tohi teha (Cummins 1996). Episteemiline ja deontiline mõõde hõlmavad ka suhtlejate õigusi ja kohustusi, mida märgitakse terminitega *episteemiline* ja *deontiline autoriteet* (Stevanovic, Peräkylä 2012; Stevanovic, Svennevig 2015). Episteemiline autoriteet märgib kellegi (eelis)õigust midagi teada ja selle kohta midagi arvata (Heritage, Raymond 2005; Stevanovic, Svennevig 2015). Deontiline autoriteet tähendab kellegi õigust paika panna teiste inimeste tegusid (Stevanovic, Peräkylä 2012; Stevanovic, Svennevig 2015). KP-marker (*ma*) *arvan* (*et*) seostub eelkõige suhtluse episteemilise, direktiiv aga deontilise mõõtmega.

¹ Transkriptsioonimärkide seletusi vt artikli lõpust.

Episteemiline mõõde ja KP-marker (*ma*) *arvan* (*et*)

KP-marker (*ma*) *arvan* (*et*) kuulub markerite rühma, mille analooge on paljudes keeltes. Varasemalt on palju uuritud konstruktsiooni *I think*, mida võib pidada markeri (*ma*) *arvan* (*et*) vasteks inglise keeles (Aijmer 1997; Kärkkäinen 2003; Mullan 2012; Zhang 2014). Uurimustes on välja toodud selle markeri neli kesket pragmaatilist funktsiooni. Neist kaks on ebakindluse markeerimine propositsiooni tõeväärtuse suhtes (ingl *tentative*) (Holmes 1990; Aijmer 1997; Kärkkäinen 2003) ja kõneleja tugeva isikliku arvamuse väljendamine (ingl *deliberative, emphatic*) (Holmes 1990; Aijmer 1997; Kärkkäinen 2003). Kolmandana on välja toodud pehmendav (ingl *mitigating, hedging*) funktsioon, mis seisneb markeri kasutamises öeldu (näiteks liialt otsekohese väite) pehendamiseks (Aijmer 1997; Zhang 2014). Neljandaks on kirjeldatud markeri funktsiooni diskursuse organiseerijana (Stenström 1995; Aijmer 1997; Kärkkäinen 2003; Mullan 2010, 2012). Kerry Mullan (2012: 205) toob välja, et *I think* tähistab piiri diskursuses: alustab teemat, raamib vahesekventsi või alustab kokkuvõtet; markeerib eelnevast kõnevoorst uut või erinevat vaatenurka. Samuti on leitud, et *I think* võib osutada kõneleja teksti planeerimisele (Kärkkäinen 2003; Mullan 2012).

Toodud funktsioonid ei ole alati selgete piiridega, vaid kalduvad suhtluses omavahel põimuma, kuigi konkreetset juhul võib üks funktsioon domineerida. Seega võib diskursusemarkerit *I think* pidada polüfunktsionaalseks üksuseks. Üldistavalt on KP-markerit *I think* iseloomustatud kui markerit, mis on ühtaegu nii subjektiivne kui ka intersubjektiivne (Mortensen 2012). Subjektiivseks võib markerit pidada, kuna kõneleja kasutab seda oma arvamuse edastamiseks. Intersubjektiivsusele osutab asjaolu, et *I think* kasutusega annab kõneleja võimaluse ka teistele arvamustele ja kutsub vestluskaaslast üles diskuteerima eri arvamuste üle, avardades markeri kasutamise abil dialoogilist ruumi (Mortensen 2012). Nii väldivad kõnelejad oma arvamuse liiga konkreetset esitamist, mis võiks esile kutsuda vestluspartnerite võimalikke erimeelsusi ja vaidlustusi (Wardaugh 1985: 183).

Sandra Thompson (2002) toob välja, et diskursusemarkerid, sealhulgas *I think*, ei kanna ise lausungi kesket suhtluseesmärki. Seda näitab asjaolu, et adressaadid ei reageeri peaaegu kunagi markerile, vaid ennekõike markerile järgnevale või seda ümbritsevale üksusele. Diskursusemarkerit ülesandeks on väljendada öeldu suhtes kõneleja episteemilist, evidentsiaalset või hinnangulist hoiakut.

Konstruktsiooni (*ma*) *arvan* (*et*) eesti keeles on analüüsitud kui üksust, mis tähistab kõneleja ebakindlat teadmist (täheenduses 'arvatavasti') või kõneleja isiklikku arvamust (täheenduses 'minu arvates') (Keevallik 2003, 2010; Hennoste jt 2020). Selle konstruktsiooni teisi funktsioone eesti suulises suhtluses pole täpsemalt uuritud.

Deontiline mõõde ja direktiivid

Direktiiv on suhtlustegevus, millega taotletakse vestluskaaslaselt mingi tegevuse sooritamist või mittesooritamist (nt Ervin-Tripp jt 1984: 116–117; Stevanovic, Svennevig 2015; Sorjonen jt 2017; Floyd jt 2020). Direktiivil on hulk ebaselgete piiridega alaliike: prototüüpsed direktiivid on käsud ja keelud, kuid direktiivide alla loetakse ka palved, üleskutsed, soovitusel, nõuanded, ettepanekud ja paljud muud suhtlustegevused (Ervin-Tripp 1976; Stevanovic, Svennevig 2015; Metslang 2017: 529).

Grammatiliselt keskseks direktiivide vormistusvahendiks peetakse käsklauset, kuid suhtluses vormistatakse direktiive ka väit- ja küsilauseetega (Sorjonen jt 2017: 1; Hennoste 2022 (ilmumas)). Osa uurijaid jagab direktiivid vormist lähtudes otsesteks ja kaudseteks direktiivideks. Imperatiivi konstruktsiooniga palveid loetakse otsesteks, kaudseks aga neid palveid, mis on vormistatud küsilause et või muude vahenditega, mis annavad adressaadile valikuvõimaluse vormistatud palve täideviimise suhtes (nt Ogiermann 2009).

Eri uurijad ja koolkonnad on direktiivi vormide valikut seletanud eri viisidel. Susan Ervin-Trippi (1976) direktiivide tüpoloogias on esindatud nii otsesed käsud (*Anna tikke!*) kui ka vihjed sellele, et vestluskaaslane peaks midagi tegema (*Tikud on otsas.*). Ta toob välja, et direktiivi vormi valik sõltub muu hulgas kõneleja ja adressaadi võimusuhetest, ja rõhutab, et direktiivi rolli analüüsimiseks tuleb arvestada rangelt selle positsiooniga suhtlusjärjendis. Viisakusteooria raames läbi viidud palvete vormistamise uurimustes on väidetud, et palve sõnastamine kaudsena on seotud viisakusega (nt Brown, Levinson 1987). Aluseks on arusaam, et direktiivide esitamine on teatud mõttes sotsiaalselt problemaatiline tegevus, kuna teise inimese käskimine-keelamine on alati kõneleja püüd ennast kehtestada.

Tegelike vestluste põhjal on suhtluse uurijad näidanud, et viisakus ei ole määrav tegur, miks palveid vormistatakse erinevalt (nt Watts 2003). Traci Curl ja Paul Drew (2008) leidsid, et palvete erinev vormistus on seotud ennekõike sellega, kuidas palve esitaja hindab oma õigusi palvet esitada ja palve täideviimise võimalikke takistusi. Palve vormistamine nii-öelda puhta imperatiivina näitab kõneleja suurt õigust seda direktiivi kasutada ning kõneleja ei näe direktiivi täitmisel täitjapoolseid takistusi (Craven, Potter 2010; Antaki, Kent 2012). Samas väitlausealise *I wonder if* konstruktsiooni kasutamine palvetes väljendab seda, et kõnelejal pole õigust palvet esitada ja ta näeb suuri takistusi (Curl, Drew 2008).

Direktiive eristatakse ka temporaalsusest lähtuvalt, st vastavalt sellele, kas direktiiv käib tegevuse kohta, mis toimub siin ja praegu, või puudutab see tulevikus aset leidvat tegevust, mida tehakse teisel ajal ja võimalik, et ka teises kohas (Hennoste, Rääbis 2004: 73; Stevanovic 2015; Floyd jt 2020).

Kuigi erinevaid KP-markereid on eri keeltes palju uuritud, pole varasemad uurimused käsitlenud nende kasutust direktiivides. Siinne uurimus panustab selle lünga täitmisse, andes ülevaate markeri kasutusest tegelikus suhtluses esinevates direktiivides. Artiklis uurin, mis eesmärkidel kasutatakse direktiivides KP-markerit (*ma arvan* (*et*)). Selleks analüüsin seda markerit sisaldavaid direktiive mikrotasandil konkreetsetes suhtluskontekstis. Uurin, milline on markeri ehitus, millises järjendi-

positsioonis esineb seda markerit sisaldav direktiiv suhtluses ja kuidas kaasvestlejad sellele reageerivad. Samuti analüüsin, kuidas KP-markerit (*ma*) *arvan* (*et*) sisaldava suhtlusjärjendites tuuakse esile deontilise ja episteemilise autoriteedi roll, ja näitan, kuidas see konkreetsetes vestluses võib vooru järel muutuda. Uurimuse taotlus ei ole määrata täpseid direktiivide liike, kuna piirid eri direktiivide vahel on hägusad.

Materjal ja meetod

Uurimuse esialgne materjal hõlmas 528 (*ma*) *arvan* (*et*) sisaldavat lausungit Tartu Ülikooli suulise eesti keele korpusest (SEKK). Esmases analüüsis osutus neist direktiivideks 18, mis moodustavad selle artikli alusmaterjali (ülejäänud lausungid olid arvamused või oletused). Materjal hõlmab nii ametisuhtlust kui ka argisuhtlust, nii silmast silma kui ka telefonisuhtlust. Esindatud on nii üksteisele võõraste inimeste infodialoogid kui ka sõprade-tuttavate ja pereliikmete argised vestlused. Direktiivid puudutavad nii tegevusi, mis toimuvad siin ja praegu (nt pannkookide pannilt võtmine), kui ka tegevusi, mis peaksid aset leidma tulevikus, väljaspool antud suhtlussituatsiooni (nt veebilehelt reisi kohta info hankimine). Vestluste ühine joon on see, et osalejad tegutsevad käimasolevas suhtlusolukorras ühise eesmärgi nimel: näiteks küpsetavad pannkooke, proovivad panna paika sobivat reisimarsruuti või planeerida ühist üritust.

Uurimiseks kasutasin suhtluslingvistika lähenemist, mille eesmärk on näidata, milliseid keelelisi vahendeid ja mil viisil kasutatakse eri suhtlustegevuste läbiviimiseks (nt Couper-Kuhlen, Selting 2018). Suhtluslingvistika kasutab vestlusanalüüsi metodoloogiat, millega on võimalik suhtlust uurida mikrotasandil. Materjali analüüs on kvalitatiivne.

Analüüs

Iseloomustan KP-markeri (*ma*) *arvan* (*et*) kasutust direktiivides nelja näite abil. Näide 2 esindab institutsionaalset suhtlust, milles kaks klienti (M ja N) soovivad reisibüroo töötajalt (T) infot Põhja-Soome vaatamisväärsuste kohta. Veidi varem on T klientidele tutvustanud veebilehte, millelt saab reisisihtpaikade kohta põhjalikku infot, vihjates sellele, et täpsemat teavet nende büroo ei paku (ei ole näites esitatud). Sellest hoolimata jätkab M küsimusega, saamaks täiendavat infot reise kohta (rida 1). Vastuses (read 2–3, 7–8) ütleb T otse, et nende büroo tegeleb piletite müü-giga ega korralda reise, andes sellega märku, et soovib teema lõpetada.

- (2) 01 M: a mida teil `pak[kuda on.]
 02 T: [no:] (.) e `meie ei `paku me (.) `põhimõtselt
 03 me oleme `piletimüügibü` roo.
 04 (.)
 05 M: [`aa] ((väga rõhutatult, üllatunult))
 06 N: [mhmh]

- 07 T: [ega me ei]=`korralda selliseid me ei=`pane kellegile mar`sruute
 08 maha ega `mi[dagi.]
 09 M: [`aa]
 10 (0.3)
 11 T: ja `põhitegevusvaldkond on `lennukipiletite `müük `müük et [ee] jah
 12 M: [mhmh]
 13 (0.4)
 14 M: *ahhaa.*=
 15 T: =mhmh
 16 (2.8)
 17 T: **et ma= `arvan=et `vaadake `seda lehte ja te:** `seal on {-} marsruudid
 18 ja nii `edasi `kõik kirjas. `samas=on: (0.8) `selles
 19 M: mh[mh]
 20 T: [on] `ka kui te `selle `läbi loete siss (.) `ilmselt on seal `kirjas
 21 mis on uvitavat `Põhja=Soomes.
 22 M: aahah=
 23 T: =mhmh
 24 (0.3)
 25 M: < `selge?>
 26 (0.5)
 27 T: `loodus on huvitav.
 28 (0.5)
 29 N: mhmh

Real 11 tugevdab T oma väidet, sõnastades eelnevalt öeldu ametlikumalt ja konkreetsemalt. Sellele reageerib M partikliga *ahhaa* (rida 14), mis viitab, et kuuldu oli tema jaoks uus info ja ta ootab järjendi jätkumist (Kasterpalu, Hennoste 2016). T reageerib jätkamise asemel partikliga *mhmh* (rida 15), mis saadab voo tagasi ja märgib soovimatust teemat jätkata (Hennoste 2000). Järgneb pikk paus (rida 16), mille katkestab T, võttes taas ise kõnevooru.

T voo (read 17–18) algab partikliga *et*, mis viitab sellele, et tulemas on järeldus või kokkuvõte, mille kaudu toimub üleminek ühest vestluse osast teise (Keevalik 2000). Sellele järgneb KP-marker *ma= `arvan=et* ning juhised, kuidas kliendid võiksid edasi tegutseda. Markeriga alustab T lausungit, mille järgnev osa viitab antud vestlusolukorrast välja – tegevusele, mida adressaadid võiksid tulevikus teha. Varasemates uurimustes (nt Mullan 2012) on leitud, et KP-marker ise tähistab teema lõpetamist. Näites 2 töötavad lõpetamise funktsioonis nii partikkel kui ka marker.

Mida teeb selles lausungis KP-marker? Kõneleja teab, milline info on pakutud leheküljel, seega marker ei väljenda ebakindlust teadmises, vaid tema subjektiivset arvamust tähenduses 'minu arvates' (nt Aijmer 1997). Seda kinnitab ka verbi rõhutamine, et avalduks selle tähenduses sisalduv arvamuse avaldamine.

Markerile järgneb vormiline käsklause. Direktiivi vormistamine üksnes imperatiiviga väljendaks kõneleja suurt õigust direktiivi teha ja samuti seda, et kõneleja ei ennusta selle täitmisel takistusi (Craven, Potter 2010; Antaki, Kent 2012). Antud juhul puudub reisikorraldajal õigus kliente kategooriliselt käskida, ta saab ainult soovitada ning selliselt vähendab marker käsklause kategoorilisust, pehmedades seda ja muutes selle pigem soovituseks. Samal ajal on tegu markeriga, mis eksplitsiitselt tõstab esile arvamuse. Kuna T seob direktiivi oma arvamusega, annab see võimaluse

ka vestluskaaslaste võimalikele arvamustele, avardades dialoogilist ruumi, mis toob esile markeri intersubjektiivse poole (Mortensen 2012).

Markerit sisaldav direktiiv on suunatud mõlemale vestluskaaslasele. Markeriga alanud kõnevooru ajal annab M tagasisidet partikliga *mhmh* (rida 19), näidates, et ta on kuuldel ja väljendab soovi, et vestluskaaslane oma juttu jätkaks (Hennoste 2000).

Markerit (*ma*) *arvan* (*et*) sisaldav direktiiv toimib kõneleja deontilise ja epis-teemilise autoriteedi rolli esiletoojana. Kõneleja näitab direktiivi esitamisega, et tal on enda arvates õigus seda direktiivi teha (Stevanovic, Peräkylä 2012). Antud olu-korras on klienditeenindaja „teadja” positsioonil selles suhtes, kust võiks soovitud infot leida, ja seega on tal ka õigus jagada juhiseid, kuidas edasi toimida, et infoni jõuda. Tuues subjektiivse arvamuse esitatud direktiiviga esile oma autoriteedi positsiooni, annab T selle vooruga vestluskaaslastele märku, et autoriteedina soovib ta selle teema lõpetada, mida ta on ka varem juba korduvalt üritanud teha (read 2–3, 7–8, 11 ja 15). Markeriga alanud T kõnevoor muudabki vestluskaaslaste suhtumisi, kuna nüüd vestluskaaslased aktsepteerivad T teema lõpetamise soovi, mida näita-vad järgnevad M-i reaktsioonid (read 22 ja 25). M-i reaktsioonid on prosoodiliselt markeeritud. Pikendatud *a*-ga *aahah* (rida 22) ning rõhutatud, aeglasema tempoga lausunud ja tõusva intonatsiooniga *`selge?* (rida 25) viitavad teema lõpetamisele, kuid osutavad samal ajal teatud rahulolematusele. Seda tõestab T voor, milles ta tõlgendab M-i vastuseid kui rahulolematuse väljendusi, pakkudes puuduva info heastamiseks vastuse *`loodus on huvitav.* (rida 27). Pärast pausi sulgeb N selle infoooviga alanud järjendi lõplikult partikliga *mhmh*.

Näide 2 pärines ametisuhtlusest, milles osalejad olid üksteisele võõrad. Selles näi-tes tõstis kõneleja markeriga (*ma*) *arvan* (*et*) esile oma arvamust, mitte ei tähistanud ebakindlust oma teadmistes. Kõneleja kasutas markerit liialt otsekoheste direktiivi pehmemdamiseks. Markerit sisaldav direktiiv viitas vestlusolukorrast välja, andes vestluskaaslastele nõu ja infot, kuidas tulevikus toimida, ega suunanud adressaati kohe siin ja praegu vastavalt tegutsema. Järgmised näited sugulaste ja sõprade vahe-listest argivestlustest iseloomustavad direktiive käimasoleva tegevuse kohta.

Näites 3 esineb KP-marker direktiivis, mis käib käimasoleva tegevuse kohta sil-mast silma vestluses. Vestlussituatsioon on pannkookide küpsetamine ja selles osa-lejad on ema (E), isa (I) ja tütar (T). Selles näitelõigus küpsetab I pannkooke ja E juhendab teda. Varasemast vestlusest selgub, et I tavaliselt ei tee süüa ega pannkooke (pole näites esitatud). Samas on I selleks hetkeks mitu kooki küpsetanud, mistõttu tal on teatud kogemus olemas.

- (3) 01 T: <@ aga teks`tuur vaata ei`ühil`du. @ > (0.7) se=`on=ku vaatad
 02 palju koka`saadet.
 03 (0.5)
 04 E: mhmh? ((kõhatab)) .hhh **ma=`arvan=et sa`võid=nüd`ära**
 05 **võtta`need`pealt.**
 06 (1.7) ((I kergitab ühte kooki))
 07 I: `ei [ `või?] `valge on veel * too pool. *
 08 E: [noo?]
 09 (3.5) ((I kergitab järgmist kooki ja alustab sellest kookide pannilt ära tõst-mist))

- 10 E: noo:: ((veidi ebalevalt))
 11 (.)
 12 I: `pä[rast on=no=` nii nagu kuu`pais]tel oleks `küpsedadud=neid,

Näide algab T hinnanguga parasjagu söödavate pannkookide kohta (rida 1). Real 4 reageerib E tütre voorule partikliga *mhmh*, mis toimib antud juhul teemast distantseerimise vahendina (vt Hennoste 2000). Seda kinnitab partiklile järgnev teemavahetus, millega algab vestluses uus järjend. Markeriga *ma= `arvan=et* algav lausung (read 4–5) on suunatud I-le, kes küpsetab pannkooke. Markeri osad on kokku hääldatud ja verb rõhutatud.

Markeri lausumise ajal püsib I videolõigus samas asendis, pilk suunatud pannile, mis näitab, et marker ei kutsu esile adressaadi mitteverbaalset reaktsiooni. Reaktsioon tuleb pärast vooru lõpetavat direktiivi, kui I kergitab ühte pannkooki ja kontrollib, kas see on valmis (rida 6). I reaktsioon näitab, et ta tõlgendab E vooru kui direktiivi, et pannkookidega on vaja midagi ette võtta. Oma vooruga on E väljendanud, et pannkooke peaks hakkama pannilt ära võtma. Ent I ei hakka kooke pannilt ära tõstma, vaid ainult kontrollib neid, täites sellega direktiivi üksnes osaliselt. See näitab, et ta ei tõlgenda E vooru käsuna, mis eeldaks pannkookide pannilt äravõtmist nüüd ja kohe, vaid soovitusena, mis annab võimaluse tal ise otsustada, kuidas pannkookidega edasi toimetada.

I käitumine on seotud ebakindlusega, mida E oma voorus on väljendanud. E voor väljendab arvamust, et pannkoogid on valmis, aga selles esinevad koos marker *ma= `arvan=et* ning modaalverb *võima*, mis mõlemad näitavad, et ta ei ole selles kindel. Esitades direktiivi arvamusega, annab kõneleja adressaadile võimaluse ka oma arvamust avaldada ja seega otsustada direktiivi täitmise üle (Mortensen 2012). Kookide kontrollimise ja E direktiivi vaidlustamisega (rida 7) kasutabki I võimalust väljendada oma arvamust. Alles pärast seda, kui I on ise veendunud selles, et koogid on valmis, hakkab ta neid pannilt ära võtma (rida 9).

E esineb vestluses epistemiilise ja deontilise autoriteedina. Direktiivi esitamisega asetab kõneleja ennast deontilise autoriteedi positsioonile (Stevanovic, Peräkylä 2012; Stevanovic 2015). Sellega näitab E, et temal on õigus direktiivi esitada. E deontilise autoriteedi positsiooni näitab ka osalejate rollide jagunemine vestluse varasemas osas, kus E esitab I-le ja T-le korduvalt direktiive. E on epistemiiline autoriteet, kuna tema teeb tavaliselt pannkooke ja teab kogemuse põhjal, millal on õige aeg hakata neid pannilt ära võtma. Autoriteedina vastutab E selle eest, et koogid tuleksid hästi välja. Direktiivi esitamine arvamusega aitab sellest vastutusest osaliselt hoiduda. Sel viisil kaasab E järgneva tegevuse üle otsustamisse ka vestluspartneri, jagades vastutust võimalike tagajärgede eest. Kuigi E on esinenud käimasolevas vestluses autoriteedina, siis direktiivi arvamusega sõnastamisega tekitab E võimaluse oma autoriteeti vestluspartneril vähendada, kuna nii saab vestluspartner oma arvamust avaldada, direktiivi vaidlustada või see üldse täitmata jätta.

Kõneleajate autoriteetsed rollid muutuvad selles suhtlusjärjendis protsessuaalselt. Kuigi direktiivi lausumisega väljendab E oma autoriteetset positsiooni, siis direktiivi vaidlustamisega (rida 7) võtab I epistemiilise autoriteedi rolli. I on just kooke kont-

rollinud ja teab, mis seisus need on. E aktsepteerib I autoriteeti, mida näitab tema tõusva intonatsiooniga lausunud partikkel *noo?* (rida 8), mis innustab I-d ütleva, kas koogid on valmis (*noo* eri funktsioonide kohta vt Hennoste 2000; Keevallik 2016). Sellega väljendab E, et temal ei ole teadmist pannkookide küpsusastme kohta, aga I-l on. Real 10 püüab E taas autoriteedi rolli haarata, lausudes taas partikli *noo*, mis selles vóorus väljendab vastuolu I eelneva põhjendusega selle kohta, miks ei saa kooke veel pannilt ära võtta. I järgnev vóor (rida 12), milles ta tugevdab oma eelmist põhjendust, on autoriteedi säilitamise vahend.

Näites 3 esitas kõneleja direktiivi oma teadmistele ja varasemale kogemusele põhineva arvamusega. Kõneleja avaldas oma arvamust, andes samal ajal märku, et vestluskaaslane hakkaks tema soovi kohaselt tegutsema. Markerit kasutamise tóie kõneleja esile selle, et järgnev on tema arvamus, aga võimalikud on ka muud arvamused. Seega kõneleja kaasas adressaadi direktiivi täitmise üle otsustamisse, mis võimaldas adressaadil direktiivi vaidlustada. Erinevalt näitest 2, väljendas näites 3 marker ebakindlat teadmist ja esines tähenduses 'arvatavasti'.

Näites 4 osaleb sama perekond mis näites 3. Videolóigis teevad isa (I) ja tütar (T) kumbki oma küpsisetorti. Näites esitatud hetkel on T oma tordi valmis saanud ja I tort hakkab samuti valmima. Vestluse varasemast osast selgub, et küpsisetordi tegemise mõte tuli emalt (E), I oli vastu ja väitis korduvalt, et ta ei oska seda teha (pole näites esitatud).

- (4) 01 E: `valged on `ka otsas.
 02 (0.3)
 03 T: [* mhmh? *]
 04 E: [**ma**=`arvan]=**ed**=**me** `teist (.) **pakki** `lahti ei `vóta.
 05 I: `m:illest ma=siss `torni teen.
 06 (0.7)
 07 E: aga=siin `on `neli `küpsist.
 08 (0.3)
 09 I: aa. (.) vóta `üks, ära `kaht `vó[ta=sest ma=i=`saa=ju] (.) .hhhhh
 10 E: [ega ma `rohkem ei=`vóta.]
 11 I: `torti `pooleli jätta.

Näide algab E tähelepanekuga, et küpsised hakkavad otsa saama (rida 1). Ta jätkab kõnevooriga, mille mõte on see, et uut pakki pole vaja lahti teha, kuna kook hakkab valmis saama (rida 4). E vóor algab KP-markeriga *ma*=`arvan=*ed* ning alustab vestluses uut järjendit. I tõlgendab E vóoru kui direktiivi, mis keelab uut pakki avada. Seda näitab tema reaktsioon, mis viitab sellele, mis juhtuks siis, kui nad täidaksid E vóorus väljendatud direktiivi ega avaks uut pakki (rida 5). Sarnaselt näitega 3, vaidlustab I ka siin E direktiivi (rida 5). E lükkab järgmises kõnevoorus I vaidlustuse ümber ja õigustab oma direktiivi (rida 7).

Selles näites hólmbab direktiiv káitumist, mis puudutab nii kõnelejat ennast kui ka mõlemaid vestluskaaslasi. Sellele osutab asesóna *me* kasutus. Kuigi markerit sisaldav direktiiv on suunatud kõigile vestluses osalejatele, reageerib sellele ainult I, mis tuleneb ilmselt sellest, et temast on saanud selleks hetkeks ainuke küpsisetordi valmistaja.

Nagu eelmistes näidetes, asub ka siin marker *ma*=`*arvan=ed* voores alguses ja verb on rõhutatud. KP-markeri lausumise hetkel hoiab E pilku küpsisepakil, I pilk on suunatud küpsisetordile. Marker ei too vestluses kaasa muutust osalejate kehaasendis ega pilgus, need on samad enne markeri lausumist ja püsivad kuni direktiivi lausumise lõpuni ja edasi samas asendis.

Sarnaselt eelmiste näidetega sõnastab kõneleja ka siin direktiivi isikliku arvamuse. Selles direktiivis ei väljenda kõneleja KP-markeriga oma ebakindlat teadmist, vaid tähendust 'minu arvates'. E-l on teadmine, et olemasolevatest küpsistest piisab ja et uut pakki pole vaja lahti teha. Seda kinnitab E voores real 7, milles ta põhjendab oma direktiivi asjaoluga, et on veel neli küpsist. Siiski toob marker esile ka oma intersubjektive tahu. I reageerimine direktiivile vaidlustusega näitab seda, et ta on tõlgendanud direktiivi lausungina, mis ei ole ainult kõneleja subjektive arvamuse väljendus, vaid ootab reaktsiooniks ka vestluskaaslaste seisukohti.

Direktiivi arvamusega sõnastamisega jagab kõneleja vestluskaaslastega vastutust tagajärgede eest. Ilma KP-markerita direktiivi puhul vastutaks direktiivi täitmise tagajärgede eest kõneleja ise. Juhul kui kõneleja keelaks uue küpsisepaki avamise ja seetõttu ei saaks küpsisetorti valmis teha, lasuks selle eest vastutus just temal. Jättes ruumi ka teistele arvamustele, vastutavad vestluskaaslased tagajärgede eest.

E on ka selles vestluses esinenud episteemilise ja deontilise autoriteedina. Vestluse varasemas osas on I tunnistanud, et ei oska küpsisetorti teha. Sellega väljendab I, et ootab vestluskaaslastelt juhiseid ja seeläbi asetab teised, kaasa arvatud E, episteemilise ja deontilise autoriteedi positsioonile. Samal ajal on selles näites esitatud vestluse osas saanud I-st episteemiline autoriteet. I on valdavalt üksi tordi tegemisega tegelema ja oskab seega hinnata, kui palju küpsiseid võib tal tordi lõpetamiseks vaja minna.

Sarnaselt eelmise näitega, muutub ka selles suhtlusjärjendis kõnelejate autoriteet voores. Arvamusega sõnastatud direktiiviga väljendab E deontilise ja episteemilise autoriteedi rolli (rida 4). Järgmises voores I vaidlustab E direktiivi, ühtlasi vaidlustab ta ka E õiguse anda selles positsioonis seda direktiivi. Selliselt käitudes näitab I, et tema on hetkel autoriteet tordi tegemises ja selle üle otsustamises (rida 5). Järgmises voores üritab E direktiivi õigustamisega oma autoriteeti taastada (rida 7). I väljendab selle järel E autoriteediga nõustumist, kasutades partiklit *aa*, mis antud juhul näitab, et info oli I jaoks uus ja lükkas ümber tema varasema teadmise (Kasterpalu, Hennoste 2016). Kohe pärast seda kehtestab I otsese käsuna vormistatud direktiiviga ennast omakorda deontilise autoriteedina (rida 9).

Näites 4 esines marker taas kõneleja arvamuse väljendajana ja avardas suhtluse dialoogilist ruumi (Mortensen 2012). Marker ei väljendanud ebakindlat teadmist, vaid tähendust 'minu arvates'. Sarnaselt näitega 3 tähistas marker ka selles näites muutust vestluse senises trajektooris, alustades direktiiviga uut järjendit. Samuti järgnes direktiivile vaidlustus. Erinevalt teistest näidetest oli markerit sisaldav lausung eitav. Selliselt vormistatud direktiiviga ennetas kõneleja tegevuse toimumist.

Näite 5 videolõigus vestlevad kaks abielupaari (H ja A ning M ja K) ühe abielupaari (H ja A) Kreeka reisi muljetest. H ja A on toonud reisilt kaasa kohalikku alkohoolset jooki, mida soovivad oma sõpradele pakkuda.

- (5) 01 A: [no] `me=olem=[käind=sis] mi- (0.3) te: `korjasite mina
 02 {M}: [{noh}] [jah]
 03 A: `purustasin: `isa `pressis,
 04 (.)
 05 M: [hehehe]
 06 H: [ja jooob `õlut.]
 07 A: jah
 08 M: mhemhe
 09 H: **.hh ted `mina arvan=et me [võiksime]=ned `parimad**
 10 M: [* {jaah} *]
 11 H: `joogid ära proovida präägu,=
 12 A: =jah
 13 (1.3) ((H tuleb istub laua äärde ja vaatab A-d))
 14 A: me=pakum=`seda:=q-q (0.5) se- `seda rahvusjooki ((läheb pudelit tooma))
 15 mis=seal (.) [`seal anti.]
 16 H: [jah. te] pakkusite meile `enda rahvusjooki
 17 `me pakum=teile (0.4) `Kree[ka rahvusjook]

Näite algul on lõppemas jutt õunamahla tegemisest (read 1–7) ja H toob analüüsi fookuses oleva lausungiga vestlusesse pöörde (read 9 ja 11). Sarnaselt näitega 2 osutavad ka selles näites pöördele vestluses kaks üksust. Voor algab partikli *tead* lühenevad variandiga *ted*, mis siin markeerib üleminekut vestluse ühelt etapilt teisele (*tead* kohta vt Keevallik 2003). Sellele järgneb marker *`mina arvan et*, mis juhatab sisse uue etapi, alustades uut teemat ja direktiivset järjendit. Direktiiviga orienteeruvad vestluses osalejad ümber jutustuselt praktilisele tegevusele.

Ainsuses partikkel *tead* viitab, et voor on suunatud ennekõike kõneleja abikaasale A, kes reageerib väga kiiresti nõustumist väljendava partikliga *jah* (rida 12). Selle kõrval sisaldab voor infot, mis on mõeldud ka teistele osalejatele, kes ei reageeri sellele mitte kuidagi.

Joogi pakkumine eeldab selle toomist, kuid sel hetkel ei ole üheselt selge, kes peaks joogi tooma. Vestluses osalejatest saab seda teha kõneleja ise või tema abikaasa. Lausunud vooru, tuleb H laua äärde, istub maha ja vaatab A-le otsa (rida 13). Sellist käitumist tõlgendab A kui signaali, et tema peab joogi tooma, ning ta asub korraldust täitma. Seega toimivad siin näites direktiivina nii verbaalne kõnevoor kui ka käitumine. Kõnevoor esitab direktiivi ja käitumine näitab, kes peaks reageerima.

Lausung käib vestluses osalejate ühise tegevuse kohta ja sellel on ettepanekule omane sõnastus: see sisaldab kõnelejat kaasahaaravat pronoomeni *me* ja modaalverbi *võima* konditsionaalis (Couper-Kuhlen 2014: 640). Markerit ärajätmine ei muudaks lausungi suhtlustegevust, st ettepaneku tegemist. Samal ajal on marker oluline rõhutamiseks, et see on just kõneleja arvamus. Külaliste vaatepunktist mõjub marker direktiivi pehmendajana, kuna sõbrana ei ole H-l õigust neid kategooriliselt käskida.

H on deontilise autoriteedi rollis, kuna tema on võõrustaja ja tal on seetõttu õigus paluda külalistel erinevat söödavat-joodavat proovida. H deontiline autoriteet realiseerub konkreetse ettepaneku tegemisega (read 9 ja 11). Erinevalt eelnevatest näidetest on selles markeris verbi asemel rõhuline subjekt (pronoomeni pikk vorm + sõna rõhk). Rõhuline subjekt viitab markeri kontrastiivsele kasutusele, tuues esile selle, et ettepanek on just kõneleja arvamus, kuid võimalikud on ka teised arvamused.

Sellega avardab direktiivi esitaja selleski näites markeri kasutamise dialoogilist ruumi (Mortensen 2012) ja tekitab potentsiaalse vastuvaidlemise võimaluse, mida selles vestluses ei kasutata. Kuna keegi ei vaidlusta direktiivi ja A asub seda täitma, on ilmne, et A tõlgendab seda direktiivina, mis vajab täitmist kohe. Selline tõlgendus võib tuleneda rõhulise subjekti kasutamisest ja sellest, et kõneleja rõhutab markeriga oma autoriteeti. Seda kinnitab vestluses ka see, et *mina* lausumise ajal tõstab A pilgu H suunas.

Näites 5 ei tähistanud marker ebakindlust kõneleja teadmistes, vaid selles näites oli markeri peamine roll väljendada kõneleja kindlat isiklikku arvamust. Erinevalt näidetest 3 ja 4, ei vaidlustanud adressaat direktiivi esitaja õigusi, vaid kiitis direktiivi verbaalselt heaks ja asus korraldust täitma. Sarnaselt teiste näidetega asus marker positsioonil, mis tähistas pööret vestluses, alustades uut teemat.

Arutelu ja kokkuvõte

Artikkel andis ülevaate, kuidas kasutatakse direktiivides KP-markerit (*ma*) *arvan* (*et*). Analüüsitud lausungites esines marker valdavalt kujul *ma* + *arvan* + *et*. Kõikides analüüsitud markerites oli olemas subjekt, enamikul juhtudel pronoomeni lühike ja mitterõhuline variant *ma*. Kahel juhul esines subjektina pronoomeni rõhuline variant *mina*. Rõhulist subjekti kasutati oma kindla arvamuse ja seisukoha välja toomiseks (näide 5). Materjalis leidis neli direktiivi, mille markeris puudus sidend *et* (nt *tead, ma= 'arvan sa 'tule mulle sinna na- (.) poli 'kliinikusse.*).

Verb *arvan* oli markeris peaaegu alati rõhutatud, mis võis tuleneda kõnelejate soovist esile tõsta seda, et järgnev direktiiv on aramus. Prosoodiliselt moodustas materjalis marker muu lausungiga alati terviku, olenemata markeri positsioonist. Sama on näidatud ka inglise, saksa, rootsi, eesti keele markerite kohta (nt Keevallik 2010; Auer, Lindström 2016; Hennoste jt 2020).

Analüüsitud materjalis esines (*ma*) *arvan* (*et*) valdavalt voo alguses (17 korral). Voo alguses oleva üksusena osutab (*ma*) *arvan* (*et*) prototüüpselt, et järgneb kõneleja seisukoht, aramus või oletus. Selle uurimuse materjalis juhatas marker sisse üksuse, mille suhtlustegevus on direktiiv. Vaid ühel juhul esines marker voo lõpus (*aga 'siis peate ikka 'varem olema Tallinas ma= 'arvan.*) ja selle funktsioonid olid samad kui voo alguses asuval markeril. Markeri funktsioon sellel juhul oli väljendada samuti arvamust, ebakindlust öeldu suhtes ja pehmedada liialt otsekohest direktiivi. Sama lausungit on analüüsinud Leelo Keevallik, kes leidis samuti, et markerit kasutatakse seal sobimatult otsekohe nõuande pehmedajana (2010: 92).

Silmast silma suhtluse videomaterjalis analüüsisin ka osalejate kehaasendit, pilkude liikumist ja muud visuaalset käitumist markeri lausumise hetkel. Analüüs näitas, et markeri kasutamise ei kaasnenud suhtlejalte mingit tähelepanuväärset mitteverbaalset käitumist, vestluskaaslased reageerisid lausungile alles pärast selle lõppu. Kahes analüüsitud näites liikus markeri lausumise hetkel vestluskaaslase pilk kõnelejale. Ühel juhul, kui kõneleja lausus *mina* ehk kasutas rõhulist subjekti, teisel juhul, kui marker tähistas suhteliselt järsku üleminekut ühest vestluse faasist teise.

Markerit (*ma*) *arvan* (*et*) on tõlgendatud ennekõike subjektiivsuse ja episteemilise hoiaku väljendajana (nt Hennoste jt 2020). Analüüs näitas, et ka direktiivide laiendina kannab see marker samu funktsioone. Samal ajal tõi analüüs välja, et KP-markeri kasutus direktiivides on oluliselt keerukam, sellel on seitse keskset funktsiooni.

Arvamuse väljendamise vahend. Analüüsitud direktiivides väljendas marker, et järgnev on kõneleja isiklik arvamus. Kõneleja tõstab arvamuse eksplitsiitselt esile markeris sisalduva verbiga *arvan*, mis on rõhutatud. Nii annab kõneleja markeriga vestluspartnerile mõista, et järgnemas on kõneleja arvamus. Samal ajal on järgnev ka direktiiv. Kokkuvõttes on markerit sisaldav lausung direktiivi ja arvamuse põiming, millel on mõlema suhtlustegevuse omadused.

Õeldu suhtes ebakindluse või kindluse väljendamise vahend. Kõikides esinemistes tähistas KP-marker (*ma*) *arvan* (*et*) kõneleja hoiakut oma teadmiste kindluse suhtes. Osas direktiivides märkis see ebakindlust lausungi propositsiooni tõeväärtuse suhtes (näited 1 ja 3), teistes väljendas see, vastupidi, kõneleja kindlat seisukohta (näited 2 ja 5).

Dialoogilise ruumi avardaja. Kuigi KP-marker (*ma*) *arvan* (*et*) tähistab ennekõike subjektiivsust, võib see samal ajal kanda intersubjektiivset tähendust. Markerit kasutamise järel direktiivis (direktiivi arvamusest sõnastamisega) arvestab kõneleja vestluskaaslastega, jättes neile võimaluse oma arvamust avaldada ja otsustada ise direktiivi täitmise üle. Teisisõnu, markerit kasutamine avardab dialoogilist ruumi, mida on näidatud ka inglise *I think* ühe funktsioonina (Mortensen 2012).

Kui varasemates KP-markerite uurimustes on väidetud, et aadressaat ei orienteeru KP-markerile, vaid reageerib sellele järgnevas lausungiosas saadud infole (nt Thompson 2002), siis siinses materjalis näitasid vestluskaaslaste reaktsioonid, et markerit esinemine avaldab mõju vestluse edasisele kulule. Seda tõestavad materjalis esinenud direktiivi vaidlustamised, millega vestluskaaslased väljendavad, et nad arvavad teisiti (näited 3 ja 4), mis on seotud just markerit esinemise ja selle kaudu dialoogilise ruumi avardamisega.

Vastutuse jagamise vahend. Analüüs näitas, et KP-markeriga (*ma*) *arvan* (*et*) hoidub kõneleja vastutusest direktiivi täitmisega kaasnedes võivate negatiivsete tagajärgede eest. Kutsudes vestluskaaslast üles oma arvamust avaldama ja direktiivi täitmise üle kaasa mõtlema, jagab kõneleja seda vastutust ja nii on direktiivi täitmisel tagajärgede osas ühine vastutus. Kui direktiivi täitmisega kaasneksid negatiivsed tagajärjed, siis vastutaksid vestluskaaslased ühiselt. Markerit (*ma*) *arvan* (*et*) vastutuse jagamise funktsioon näib olevat seotud just subjektiivsusega, kuna direktiividega soovib kõneleja teist oma tahte järgi mõjutada. Sellega võtab ta endale ka vastutuse, mis ei tule esile mittedirektiivsetes suhtlustegevustes (nt oletustes).

Direktiivi pehmendamise vahend. Marker võib toimida direktiivi pehmendajana, et mitte vestluskaaslastele otsekoheusega peale tükkida, mida on näidanud ka Leelo Keevallik (2010). See tuli esile eelkõige vestlustes, kus kõnelejal puudus õigus vestluskaaslasti kategooriliselt käskida. Näiteks institutsionaalse suhtluse näidetes, kus direktiivi esitas reisibüroo töötaja klientidele (näide 2), või argisuhtluses, kus direktiivi esitas üks sõber teistele (näide 5). Samuti näitas analüüs, et KP-markeriga (*ma*) *arvan* (*et*) ei kohusta direktiivi esitaja aadressaati kohe tegutsema, vaid pigem

kaasab adressaadi edasise tegutsemise üle otsustamisse ja annab vestluskaaslasele direktiivi täitmise osas valikuvabaduse. Seetõttu ei mõju markerit sisaldavad direktiivid kategoorilisena. Seda kinnitab vestluskaaslaste reaktsioon, milles nad ei asu kohe direktiivi täitma (näide 3).

Kuigi (*ma*) *arvan* (*et*) pehmen­dab direktiivi tugevust, esineb see eri vormiga direktiivides, millest osa sisaldavad peale markeri ka muid elemente, mis on pehmen­davad (nt näidete 3 ja 5 direktiivides modaalverb *võima*). Sellest võib järeldada, et markeri peamine funktsioon pole pehmen­damine, vaid eksplitsiitselt kõneleja isikliku arvamuse märkimine, mida näidetes esinenud teiste pehmen­dajatega pole võimalik teha.

Autoriteedi esile toomise vahend. Analüüs näitas, et markeriga võib kõne­leja enda deontilist ja episteemilist autoriteeti esile tõsta (näide 5). Autoriteeti tõs­tab marker esile ennekõike nendel juhtudel, kus marker kannab tähendust 'minu arvates' ehk väljendab kõneleja kindlat seisukohta. Sel juhul on kõneleja kindel oma õiguses seda direktiivi esitada ja markeriga ta rõhutab seda.

Vestluse organiseerimise vahend. KP-markerit (*ma*) *arvan* (*et*) kasutatakse vestluse pööramiseks, mis on toodud esile ka nt inglise markeri *I think* funktsioo­nina (nt Kärkkäinen 2003; Mullan 2012). Üks võimalik kasutuskontekst on teema kokkuvõtte sissejuhatamine (näide 2). Teisalt võidakse hoopis sellega uut teemat või tegevusjärjendit sisse juhatada (näide 5). Samuti kasutati seda vestluses planeerimi­seks ja edasilükkamiseks, kuna kõneleja polnud öeldus kindel ja vajab aega, et oma vastust formuleerida.

Markeri funktsioonide piirid on hägusad ja materjalis esinesid need tihti samal ajal, mis teeb sellest markerist polüfunktsionaalse üksuse. KP-markerite polüfunktsio­naalsust on näidatud ka varasemates uurimustes (nt Mullan, Karlsson 2012). Kuigi marker tähistas materjalis alati seda, et järgnev on kõneleja subjektiivne arva­mus ja direktiiv, siis alati ei väljenda see kõneleja ebakindlat teadmist (näited 2 ja 5). Analüüsist ilmnes, et igapäevases suhtluses esinevates direktiivides on KP-markeril (*ma*) *arvan* (*et*) üldjoontes samad funktsioonid mis muudes kontekstides ja selle markeri teiste keelte vastetes. Lisaks näitas sinne uurimus, et marker võimaldab jagada direktiivi täitmisel tekkivate tagajärgede vastutust, mida varem pole markeri funktsioonina välja toodud. Samuti tõi uurimus esile KP-markeri funktsiooni kõne­leja deontilise ja episteemilise autoriteedi positsiooni tähistajana.

Analüüsitud näidete põhjal võib järeldada, et kõneleja toob KP-markeriga (*ma*) *arvan* (*et*) esile deontilise autoriteedi positsiooni, mis on muude vahenditega juba loodud. Ametivestlustes näitasid kliendid oma küsimustega klienditeenindaja auto­riteedi rolli (näited 1 ja 2). Pannkookide (näide 3) ja küpsisetordi (näide 4) vest­lustest selgus, et direktiivi adressaat esitleb ennast mitteoskajana ning sellega mitte­autoriteedina, oodates juhiseid teistelt. Näites 5 on kõneleja üks võorustajatest, see­ttöttu autoriteedi positsioonil. Mis tahes direktiivide kasutamisega eksplitseerivad kõnelejad oma deontilise autoriteedi positsiooni. KP-marker (*ma*) *arvan* (*et*) lisab direktiivile episteemilise mõõtme. Adressaadil on vastureaktsiooniga võimalik näi­data, kas nõustuda sellega, et eelnev kõneleja on ennast autoriteedina määratlenud, või mitte. Materjali analüüs näitas, et marker (*ma*) *arvan* (*et*) võimaldab adressaati-

del vaidlustada direktiivi ja seega ka vähendada direktiivi esitaja deontilist ja epistee- milist autoriteeti, vaidlustades samal ajal seda, et kõneleja on ennast autoriteedi rolli asetanud (näited 3 ja 4).

Artiklis näitasin, et üldiselt arvamusele ja ebakindlale teadmisele viitavat KP- markerit (*ma*) *arvan* (*et*) kasutatakse ka direktiivides ning sellel on suhtluses mit- meid teisi funktsioone. KP-markeri (*ma*) *arvan* (*et*) kasutamiseiga direktiivides kaasneb teatud deontilisuse ja epistee- milisuse mäng, kuna omavahel põimuvad kaks suhtlustegevust: direktiivi ja arvamuse väljendamine. See võimaldab vestluspartne- ril valida endale sobiv lausungi tõlgendamise variant: kas reageerida arvamusele või direktiivile. Teisalt annab see direktiivi esitajale võimaluse direktiivist taganeda, tõs- tes esile, et see oli tema subjektiivne arvamus.

Artikli valmimist on toetanud Euroopa Regionaalarengu Fond (Eesti-uuringute Tipp- keskus) ja Eesti Teadusagentuur (projekt PRG341 „Pragmaatika grammatika kohal: subjektiivsus ja intersubjektiivsus eesti keele registrites ja tekstiliikides“). Täna ano- nüümset retsensenti, Tiit Hennostet ja projekti PRG341 tööühma liikmeid väärtuslike kommentaaride ja nõuannete eest.

TRANSKRIPTSIOONIMÄRGID

.	langev intonatsioon	si-	pooleli jäänud sõna
,	poollangev intonatsioon	{-}	välja kuulmata sõna
?	tõusev intonatsioon	{sõna}	ebaselegetks jäänud sõna või kõneleja
`	rõhutatud sõna või silp	hehe, mhemhe	naer
(.)	mikropaus (0.2 sek või lühem)	\$ \$	naerev hää
(0.5)	pausi pikkus sekundites	@ @	hääletooni või hääle kvaliteedi
=	kokkuhääldamine		muutumine
< >	aeglustatud löik	.hh	häälekas sissehingamine
* *	vaiksem löik	[ ]	pealerääkimine
e::i	venitus	(( ))	transkribeerija kommentaar

KIRJANDUS

- Aijmer, Karin 1997. *I think* – an English modal particle. – Modality in Germanic Languages: Historical and Comparative Perspectives. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 99.) Toim Toril Swan, Olaf Jansen-Westvik. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, lk 1–47. <https://doi.org/10.1515/9783110889932.1>
- Antaki, Charles; Kent, Alexandra 2012. Telling people what to do (and, sometimes, why): Contingency, entitlement and explanation in staff requests to adults with intellectual impairments. – Journal of Pragmatics, kd 44, nr 6–7, lk 876–889. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2012.03.014>
- Auer, Peter; Lindström, Jan 2016. Left/right asymmetries and the grammar of pre- vs. post- positioning in German and Swedish talk-in-interaction. – Language Sciences, nr 56, lk 68–92. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2016.03.001>
- Brown, Penelope; Levinson, Stephen C. 1987. Politeness: Some Universals in Language Usage. (Studies in Interactional Sociolinguistics 4.) Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511813085>
- Couper-Kuhlen, Elizabeth 2014. What does grammar tell us about action? – Pragmatics, kd 24, nr 3, lk 623–647. <https://doi.org/10.1075/prag.24.3.08cou>

- Couper-Kuhlen, Elizabeth; Selting, Margret 2018. *Interactional Linguistics: Studying Language in Social Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781139507318>
- Craven, Alexandra; Potter, Jonathan 2010. Directives: Entitlement and contingency in action. – *Discourse Studies*, kd 12, nr 4, lk 419–442. <https://doi.org/10.1177/1461445610370126>
- Cummins, Denise D. 1996. Evidence for the innateness of deontic reasoning. – *Mind & Language*, kd 11, nr 2, lk 160–190. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.1996.tb00039.x>
- Curl, Traci S.; Drew, Paul 2008. Contingency and action: A comparison of two forms of requesting. – *Research on Language and Social Interaction*, kd 41, nr 2, lk 129–153. <https://doi.org/10.1080/08351810802028613>
- Ervin-Tripp, Susan 1976. 'Is Sybil there?' The structure of some American English directives. – *Language in Society*, kd 5, nr 1, lk 25–66. <https://doi.org/10.1017/S0047404500006849>
- Ervin-Tripp, Susan; O'Connor, Catherine Mary; Rosenberg, Jarrett 1984. Language and power in the family. – *Language and Power*. Toim Chervis Kramarae, Muriel Schulz, William M. O'Barr. Los Angeles: Sage, lk 116–135.
- Floyd, Simeon; Rossi, Giovanni; Enfield, N. J. 2020. Recruitments and pragmatic typology. – *Getting Others to do Things: A Pragmatic Typology of Recruitments*. Toim S. Floyd, G. Rossi, N. J. Enfield. Berlin: Language Science Press, lk 1–23.
- Heine, Bernd 2003. Grammaticalization. – *Handbook of Historical Linguistics*. Toim Brian D. Joseph, Richard D. Janda. Oxford: Blackwell, lk 575–601.
- Hennoste, Tiit 2000. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde IV. Suulise kõne erisõnavara III. Partiklid. – *Akadeemia*, nr 8, lk 1773–1806.
- Hennoste, Tiit 2022 (ilmumas). *Suuline keel*. – *Eesti grammatika*. Toim Helle Metslang. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hennoste, Tiit; Habicht, Külli; Metslang, Helle; Prillop, Külli; Laanesoo, Kirsi; Ogren, David; Pärismaa, Liina; Pärt, Elen; Rumm, Andra; Rääbis, Andriela; Simmul, Carl Eric 2020. Diskursusemarker (*ma arvan et*). – *Emakeele Seltsi aastaraamat 65 (2019)*. Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 63–90. <https://doi.org/10.3176/esa65.03>
- Hennoste, Tiit; Rääbis, Andriela 2004. Dialoogiaktid eesti infodialoogides: tüpologia ja analüüs. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Heritage, John 2012. Epistemics in action: Action formation and territories of knowledge. – *Research on Language and Social Interaction*, kd 45, nr 1, lk 1–29. <https://doi.org/10.1080/08351813.2012.646684>
- Heritage, John; Raymond, Geoffrey 2005. The terms of agreement: Indexing epistemic authority and subordination in assessment sequences. – *Social Psychology Quarterly*, kd 68, nr 1, lk 15–38. <https://doi.org/10.1177/019027250506800103>
- Holmes, Janet 1990. Hedges and boosters in women's and men's speech. – *Language and Communication*, kd 10, nr 3, lk 185–205. [https://doi.org/10.1016/0271-5309\(90\)90002-S](https://doi.org/10.1016/0271-5309(90)90002-S)
- Kasterpalu, Riina; Hennoste, Tiit 2016. Estonian *aa*: A multifunctional change-of-state token. – *Journal of Pragmatics*, nr 104, lk 148–162. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.06.010>
- Keevallik, Leelo 2000. Keelendid *et ja nii et* vestluses. – *Keel ja Kirjandus*, nr 5, lk 344–358.
- Keevallik, Leelo 2003. From Interaction to Grammar: Estonian Finite Verb Forms in Conversations. (*Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 34.*) Uppsala: Uppsala Universitet.
- Keevallik, Leelo 2010. Clauses emerging as epistemic adverbs in Estonian conversation. – *Linguistica Uralica*, kd 46, nr 2, lk 81–101. <https://doi.org/10.3176/lu.2010.2.01>
- Keevallik, Leelo 2016. Estonian *no(o)(h)* in turns and sequences: Families of function. – *NU/NÅ: A Family of Discourse Markers Across the Languages of Europe and Beyond*. Toim Peter Auer, Yael Maschler. Berlin–Boston: De Gruyter, lk 213–242. <https://doi.org/10.1515/9783110348989-007>

- Kärkkäinen, Elise 2003.** Epistemic Stance in English Conversation: A Description of its Interactional Functions, with a Focus on 'I think'. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/pbns.115>
- Metslang, Helle 2017.** Kommunikatiivsed lausetüübid. – Eesti keele süntaks. (Eesti keele varamu III.) Toim Mati Ereht, H. Metslang. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 515–536.
- Mortensen, Janus 2012.** Subjectivity and intersubjectivity as aspects of epistemic stance marking. – Subjectivity in Language and Discourse. Toim Nicole Baumgarten, Inke Du Bois, Juliane House. Leiden: Brill, lk 229–246. https://doi.org/10.1163/9789004261921_011
- Mullan, Kerry 2010.** Expressing Opinions in French and Australian English Discourse: A Semantic and Interactional Analysis. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/pbns.200>
- Mullan, Kerry 2012.** Saying What you think: An analysis of French and Australian English non-native speaker expression of subjectivity. – Subjectivity in Language and Discourse. Toim Nicole Baumgarten, Inke Du Bois, Juliane House. Leiden: Brill, lk 193–227. https://doi.org/10.1163/9789004261921_010
- Mullan, Kerry; Karlsson, Susanna 2012.** Subjectivity in contrast: A cross-linguistic comparison of 'I Think' in Australian English, French and Swedish. – Subjectivity in Language and Discourse. Toim Nicole Baumgarten, Inke Du Bois, Juliane House. Leiden: Brill, lk 269–294. https://doi.org/10.1163/9789004261921_013
- Ogjermann, Eva 2009.** Politeness and in-directness across cultures: A comparison of English, German, Polish and Russian requests. – Journal of Politeness Research, kd 5, nr 2, lk 189–216. <https://doi.org/10.1515/JPLR.2009.011>
- Sorjonen, Marja-Leena; Raevaara, Liisa; Couper-Kuhlen, Elizabeth 2017.** Imperative turns at talk: An introduction. – Imperative Turns at Talk: The Design of Directives in Action. (Studies in Language and Social Interaction 30.) Toim M-L. Sorjonen, L. Raevaara, E. Couper-Kuhlen. Amsterdam: John Benjamins, lk 1–24. <https://doi.org/10.1075/slsi.30.01sor>
- Stenström, Anna-Brita 1995.** Some remarks on comment clauses. – The Verb in Contemporary English. Toim Bas Aarts, Charles F. Meyer. Cambridge: Cambridge University Press, lk 290–301.
- Stevanovic, Melisa 2015.** Displays of uncertainty and proximal deontic claims: The case of proposal sequences. – Journal of Pragmatics, nr 78, lk 84–97. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2014.12.002>
- Stevanovic, Melisa; Peräkylä, Anssi 2012.** Deontic authority in interaction: The right to announce, propose, and decide. – Research on Language and Social Interaction, kd 45, nr 3, lk 297–321. <https://doi.org/10.1080/08351813.2012.699260>
- Stevanovic, Melisa; Svennevig, Jan 2015.** Introduction: Epistemics and deontics in conversational directives. – Journal of Pragmatics, nr 78, lk 1–6. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2015.01.008>
- Zhang, Grace Qiao 2014.** The elasticity of I think: Stretching its pragmatic functions. – Intercultural Pragmatics, kd 11, nr 2, lk 225–257. <https://doi.org/10.1515/ip-2014-0010>
- Thompson, Sandra 2002.** "Object complements" and conversation: Towards a realistic account. – Studies in Language, kd 26, nr 1, lk 125–164. <https://doi.org/10.1075/sl.26.1.05tho>
- Wardaugh, Ronald 1985.** How Conversation Works. Oxford: Basil Blackwell.
- Watts, Richard J. 2003.** Politeness. Cambridge: Cambridge University Press.

Kirsi Laanesoo (sünd 1984), PhD, Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi eesti morfosüntaksi ja pragmaatika teadur (Jakobi 2, 51005 Tartu), kirsi.laanesoo@ut.ee

CTP-marker (*ma arvan (et)* '(I) think (that)') in directives in Estonian everyday interaction

Keywords: CTP-markers, subjectivity, deontic authority, epistemic authority, opinion, interactional linguistics

This paper targets directive utterances in Estonian everyday interaction that include the CTP-marker (*ma arvan (et)* '(I) think (that)'). The aim of the study was to find out for what purposes interactants use this marker in directives. The data was drawn from the Corpus of Spoken Estonian of the University of Tartu. For analyzing the data, principles of interactional linguistics and conversation analysis were applied. The study revealed that the main functions of the CTP-marker (*ma arvan (et)*) in directives are the following:

- The marker is used for showing that what follows is an opinion;
- The marker is used for displaying the speaker's epistemic stance towards the propositional content of the utterance. In some cases the marker expresses the speaker's uncertainty towards what is being said, in other cases it expresses certainty conveying the meaning 'in my opinion';
- The marker opens up a dialogic space by leaving room for other opinions of other participants;
- The marker is used for sharing the responsibility for a possible negative outcome of fulfilling a directive;
- The marker is used for mitigating the directive;
- The marker is used for emphasizing the authoritative position of the speaker;
- The marker is used for organizing the course of interaction.

As these functions often occur concurrently in the use of the marker (*ma arvan (et)*), this marker is multifunctional. The study showed that the functions of the CTP-marker (*ma arvan (et)*) in directives used in Estonian interaction are broadly the same as the functions of its counterparts in other languages (e.g. the English I think). Differently from previous studies, this study showed that the marker can be used for sharing responsibility for the outcome of fulfilling a directive. Also, this study scrutinized the relationship between the discourse marker and speakers' deontic and epistemic rights showing that in directives (*ma arvan (et)*) can be used to emphasize the deontic and epistemic authority of the speaker.

Kirsi Laanesoo (b. 1984), PhD, University of Tartu, Institute of Estonian and General Linguistics, Research Fellow in Estonian Morphosyntax and Pragmatics (Jakobi 2, 51005 Tartu), kirsi.laanesoo@ut.ee